

دوران انتقال اقتصادی در بلوک شرق دشوارتر از حد انتظار بود

نشاره:

با فروپاشی شوروی سابق و تأسیس جمهوری‌های تازه استقلال یافته، نظام اقتصاد متمرکز در کشورهای سوسیالیستی جهان از بین رفت - بلوک شرق به دوران انتقال یا گذار اقتصادی وارد شد تا با فاصله گرفتن از اقتصاد متمرکز بتواند به نظام اقتصادی مبتنی بر بازار دست یابد. این گذار در طول یک دهه از فروپاشی سوسیالیسم در جهان، اینک فرصت مناسبی است که تجربیات دوران انتقال یا گذار اقتصادی مورد ارزیابی قرار گیرد، فراز و نشیب‌ها، رکودها و بحران‌ها و علل بروز آنها بررسی شود و راه ادامه اصلاحات مربوط به دوران انتقال باز دیگر تعریف شود. در اواخر ماه ژوئن پنجمین کنفرانس سالانه رابرونیگ در کرواسی با همت مارکواسکوب رییس بانک ملی کرواسی و ماریو ای بلجر مشاور ارشد بخش امور پولی و ارزی صندوق بین‌المللی برگزار شد. گزارشی حاضر که در شماره اخیر نشریه «بررسی نامه صندوق بین‌المللی پول» انتشار یافته و توسط خانم لیلی عمرانی ترجمه و تدوین شده است، به آنچه در اجلاس رابرونیگ رخ داد، توجه دارد. با هم این گزارش را می‌خوانیم.

کشورهای اروپای مرکزی و حوزه دریای بالتیک و شماری از کشورهای تازه استقلال یافته شوروی سابق که همچنان در رکود بسر می‌برند، مربوط به «تجربه» دوران گذر به اقتصاد مبتنی بر بازار» می‌باشد. با وجود آنکه کشورهای اروپای مرکزی و حوزه دریای بالتیک به رشد اقتصادی دست یافته‌اند. وی گفت: اختلافات و ناهمگونی‌ها در کل سیاست تعدیل اقتصاد کلان کم‌اثرتر از اختلاف مربوط به کیفیت اصلاحات تعدیل ساختاری بوده و تحریف حرکت اقتصادی در سطوح بالا همچنان در اقتصادهای عقب‌مانده (در حال گذار) مستولی بود. این امر نشان‌دهنده موقعیت ضعیف شرکت‌ها و مؤسسات دولتی، بالا

آنها به ناهمگونی و ناهمگونی فزاینده امور در تمام کشورهای در حال انتقال اشاره کردند، این ناهمگونی‌ها خطر سقوط کشورها به دام فسادهای مالی و اداری در دوره انتقال را به دنبال داشته است. این در حالی است که همچنان شماری از کشورهای در حال گذار با کمبودهای نهادی دست به گریبان هستند که می‌تواند ثبات اقتصادی و سیاسی آنها را بر هم زند و همگرایی آنها را با اتحادیه اروپا مانع شود.

مخاطرات انجام اصلاحات جزئی
یوهانس لین کارشناس اقتصادی بانک جهانی در کنفرانس رابرونیگ اظهار داشت: مهم‌ترین اختلاف و ناهمگونی در

حاضران در کنفرانس رابرونیگ نتیجه گرفته‌اند که دوران گذار اقتصادی دشوارتر از آنچه انتظار می‌رفت، بود. در گردهمایی چهار روزه اواخر ژوئن در کرواسی، با توجه به بررسی دورنمای ده ساله دوران گذار اقتصادی بررسی شد که چه تجربیاتی بدست آمده و چه مواردی در پیش رو می‌باشد. در این نشست کارشناسان و اساتید دانشگاه‌ها، مؤسسات مالی چندملیتی و اقتصاددانان متخصص در هر زمینه «گذار اقتصادی» توافق نظر داشتند که دوران انتقال اقتصادی (از سیستم متمرکز سوسیالیستی به اقتصاد مبتنی بر بازار) اغلب دشوار و سخت‌تر از آن بود که انتظار داشتند.

بودن میزان نساد و میراثی از برنامه ریزی متمرکز، بوده است.

کشورهای در حال انتقال هیچکدام در ضرورت پیدا کرد. آندره اسلاند از دسترس نمی باشند.

The Caracgie Endowment

for

International

peace در این

اجلاس نشان

داد که چگونه

اصلاحات

تسدریجی به

سطوح عجیب و

فوق العاده نساد

در اوکرایین

منجر شد.

○ کارشناسان حاضر در اجلاس رابرونیگ بر ناهماهنگی و ناهمگونی فزاینده امور در تمام کشورهای در حال انتقال به اقتصاد مبتنی بر بازار اشاره کردند و نتیجه این ناهمگونی‌ها را فطر سقوط به دام فسادهای مالی و اداری، کمبودهای نهادی برهم‌زننده ثبات اقتصادی و سیاسی و عامل بروز موانع بر سر راه همگرایی با اتمادیه اروپا ذکر نمودند.

وی گفت: این تعادل سودجویانه بدون از بین بردن ثبات اقتصاد کلان خدشه‌دار نخواهد شد.

ماریونوتی از مدرسه بازرگانی لندن نیز اظهار داشت، روسیه سفید که یک سرکرده اقتصادی در بلوک شرق بوده و از بخش سرمایه دولتی نیز برخوردار بود و کنترل قیمت‌ها را اعمال می‌نمود، توانست بهتر از روسیه در برخی جوانب عمل کند، زیرا این کشور سعی نکرد اصلاحات معنی داری را اعمال کند و فقط مسأله فساد را زیر نظر گرفت.

دانیل دایانو از دانشگاه اقتصاد بخارست نیز اظهار داشت: تلاش‌های به عمل آمده در جهت حفظ منابع مالی اولیه نامشخص می‌تواند توطئه بی‌سروصدایی را علیه «انتقال اقتصادی» سامان دهد و در نهایت به ایجاد ساختار نهادی شکننده‌ای منجر می‌شود و ثبات اقتصادی را از بین می‌برد.

وی افزود: تخصیص نادرست منابع اولیه در رومانی، بیش از برخی دیگر از کشورهای در حال گذار بود و مبارزه برای توزیع منابع متعاقب این امر، فزاتر از رفع مشکل از طریق ساختار مجدد بود و در نهایت به عقب‌افتادگی بازپرداخت وام‌های شرکت‌ها منجر شد. در نهایت نیز وام‌های بانک‌ها (وام‌های سوخت،

در حمایت از نظریه «سودجویانه» هیلمن سه سخنران در کنفرانس رابرونیگ سخنرانی کردند و به بررسی وضعیت شوروی سابق پرداختند و به ایجاد فرهنگ نساد در این جامعه اشاره نمودند که برطرف ساختن آن دشوار بوده است.

ایگور گیدار اقتصاددان مؤسسه «امور اقتصادهای در حال گذار» در این کنفرانس توضیح داد که چگونه در کشورهای که ره‌یافت عوام‌پسندانه‌تر نسبت به اصلاحات دارند، تنگناهای اداری سیستم قدیم تغییر نیافته و نتوانسته با تنظیم بودجه‌های مبتنی بر اصول اقتصاد بازار به خوبی جایگزین شود.

وی افزود: شرکت‌های داخلی در کشورهای در حال گذار همچنان دستیابی به منابع ترجیحی را حفظ کردند و فقدان حقوق مالکیت به طریق شفاف، موجب تشویق و رونق «سرقت» شده و شرکت‌های جدیدتر با رقابت ناعادلانه‌ای برای دستیابی به منابع و بازارها مواجه شده‌اند.

وی گفت: برای مثال در روسیه غلبه سرمایه nomenklatura بر دولت، این امر را غیرممکن ساخت که دولت بتواند ثبات معناداری را اعلان کند. در نتیجه بحران مالی برای تغییر این مزیت،

۱۹۹۴-۹۵ بروز کرده یعنی زمانی که کشورهای که در ابتدا اصلاحات ساختاری اساسی را پذیرفته بودند، شروع به اجرای کار بهتر کردند. اما اینک بسیاری از کشورهای در حال گذار انجام اینگونه امور را مشکل می‌پندارند.

آری هیلمن از دانشگاه بارایلان بیان متینی از «چگونگی درجا زدن کشورها در مرحله‌ای که آن را سودمند خواند، ارایه داد».

وی گفت: گسترش فعالیت‌های اقتصادی سودجویانه از سوی افراد در داخل اقتصادهای در حال انتقال، در مراحل اولیه می‌تواند به تعادل منجر شود، حتی در جایی که منابع بیشتری به سوی فعالیت‌های غیرسودمند هدایت شود.

وی افزود: چنین تعادلی که با سود و بهره‌وری کم همراه است، می‌توانست ثبات یابد، به ویژه در زمینه فرهنگ تملق که سنت مرسوم سوسیالیسم است. اما برای چالش از سوی افراد خارج از گود که سازمان یافته نیز نیستند، بسیار مشکل است.

هیلمن افزود: برای گریز از این وضعیت در دوران گذار اقتصادی، به یک رهبر قدرتمند یا شوک اساسی نیاز می‌باشد، در حالی که در بسیاری از

شده) که فقط از طریق افزایش میزان تورم قابل بازپرداخت بود را موجب شد.

به مشکل بودن این قضیه اشاره کردند. آنها عقیده دارند که دولت‌ها

همچنان از سطح یک درصد تولید ناخالص داخلی در سال تجاوز کرده است.

ایلان میوهوف از مؤسسه اینسید InSEAD گفت: اصلاحات جزئی در بلغارستان به افزایش و تلنبار شدن زیان شرکت‌ها منجر

○ کاهش هزینه‌های دولت در کشورهای در حال انتقال که از سر لاعلاجی صورت گرفته، فلایی را بوجد آورد که از طریق آن گروه‌های کوچک ثروت هنگفتی به جیب زدند. دولت‌ها باید دگرگونی‌های عمیق‌تری را در پیش می‌گرفتند تا درآمدها و بهره‌وری هزینه‌ها افزایش یابد و کالاهای عمومی فراهم شوند.

شد که در نهایت ثبات مالی را بر هم زد. وی افزود: معرفی یک رژیم ارزی باز موجب نظم و انضباط مالی دوباره در بلغارستان شد، اما هزینه‌های زیادی در بر داشت که افزایش نرخ واقعی ارز و ضربه به برنامه تورم‌زدایی بود.

می‌بایست خود را به تهیه چارچوب روشن مقررات موظف و محدود کنند و بتوانند به طور فعال به توسعه زیربنای مساعد برای این امر کمک کنند. با این حال بسیاری از مثال‌ها و نمونه‌ها در این زمینه، نشان می‌دهد که اینگونه تلاش‌ها ثمری نداشته و دولت به جای آن، با قبول مخاطرات، بروز خطرات اخلاقی را موجب شده‌اند.

بانک) طی گزارشی اعلام کردند که مرحله انتقال در آلمان شرقی فقط تصویر ناخالصی موفقیت را ارائه داده است، گرچه این امر در وضعیت ایده‌آل با انتقال‌های بزرگ اولیه و ساختار آماده نهادی و سیاسی انجام شد، ولی مصرف فردی و فرصت‌های کاری در آلمان شرقی اینک مشابه آلمان غربی است، ولی هنوز باید مراحل انتقال را طی کند.

ایجاد مؤسسه و هزینه‌های اصلاحات توسعه بنگاه‌های اقتصادی که بر اساس شرایط بازار فعالیت کنند و انگیزه‌ها، برای موفقیت در دوران گذر از اقتصاد متمرکز به اقتصاد مبتنی بر بازار، مهم هستند. دست‌اندرکاران امور متوجه این خطر شدند که عدم موفقیت نهادی می‌تواند به ایجاد هزینه‌هایی برای دور دوم اصلاحات منجر گردد و ثبات را از بین ببرد.

وان کوتز از بخش امور مالی و ارزی صندوق بین‌المللی پول و مارکو اسکرب رییس بانک ملی کرواسی عقیده دارند که توسعه یک سیستم بانکداری کارآمد که بدون زیان و بحران باشد، بطبیعی‌تر از آن بود که در مرحله گذار اقتصادی می‌بایست باشد و این امر منجر به ادامه تحریف جریان‌های مالی شده است. در همین حال ولیمیر سونجه و بوریس ووج سیچ از بانک ملی کرواسی در این اجلاس به تفصیل بیان کردند که چگونه یک ناظر (سوپروایزر) تازه‌کار کنترل رفتار بانک‌ها در کرواسی را مشکل می‌یابد و باعث ایجاد دور دوم هزینه‌های دگرگون‌سازی نظام مالی می‌شود.

درس‌ها و راه‌های آینده
کنفرانس رابرونیک به طور همه‌جانبه مسایل و مشکلات دوران انتقال به ویژه در زمینه فعالیت شرکت‌ها بر مبنای اقتصاد مبتنی بر بازار و اصلاحات بخش مالی را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داد. تجربیات بدست آمده از انجام اصلاحات، کندی‌های بروز کرده در دوران انتقال، علل پیدایش بحران‌های مالی و ... از عمده‌ترین مباحثی بود که در این کنفرانس مورد بحث قرار گرفت. وتیو تانزی مدیر بخش امور مالی صندوق بین‌المللی پول در گزارشی که به همراه جرج تسی بوریس (همکارش) تهیه و ارائه کرده، خواستار بررسی مجدد نقش دولت در دوران انتقال اقتصادی شده است.

اوله هاوریلشین به همراه ران دان رودن از بخش اروپایی صندوق بین‌المللی پول با ارائه مقاله‌ای در این کنفرانس، اینطور نتیجه گرفتند که اگرچه سیاست‌های اقتصاد کلان و اصلاحات ساختاری از عوامل مهم در رونق روند گذار اقتصادی هستند، اما شاخص‌های توسعه نهادی نیز عامل کمک‌کننده قابل توجهی بوده‌اند. ایجاد مؤسسات مالی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است، ولی جان بونین از دانشگاه وسلیان و پل وچل از مدرسه بازرگانی لئونارد استرن

ولیمیر بسول از مؤسسه اقتصاد دانشگاه حقوق ثابت کرد که هزینه‌های دور نخست دگرگون‌سازی بخش مالی در اسلوونی به بیش از ۳ درصد ارزش تولید ناخالص داخلی این کشور رسید و

آنها عقیده دارند که کاهش هزینه‌های دولتی که اغلب از سرلاعلاجی انجام

شده موجب بروز یک خلاء نهادی شد. خلایبی که گروه‌های کوچک از آن ثروت هنگفتی به جیب زدند. آنها افزودند: این ضرورت وجود داشت که دولت‌ها دگرگونی عمیق‌تری را در پیش گیرند تا به دنبال آن قوانین بازی اجرا شوند، درآمدها و بهره‌وری هزینه‌ها افزایش یابند و کالاهای عمومی تولید و فراهم شوند.

در این کنفرانس، دیوید بگ از کالج بیربک و چارلز ویپلوس از مؤسسه سررسی‌های

بین‌المللی در ژنو، به طور کلی‌تر نقش دولت در دوران گذار اقتصادی را بررسی کردند. آنها متذکر شدند، هنگامی که هزینه‌های دولت‌ها در کشورهای در حال انتقال کاهش یافته بودند، باز هم از میزان مورد انتظار سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (از روی نمونه توسعه یافته)، بیشتر بودند.

رابرت ماندل از دانشگاه کلمبیا ضمن حمایت از کاهش اندازه و حوزه فعالیت دولت، از اینکه کشورها در آغاز دوره انتقال از قبول ارزهای خارجی سرباز زدند، ابراز تأسف نمود.

وی عقیده دارد که این موضوع همچنان می‌تواند در بسیاری از موارد از طریق قبول میزان ثابت «یورو» انجام‌پذیر باشد. با این حال بگ و ویپلوس در گزارش دومی که به کنفرانس ارایه دادند، از انجام اقداماتی برای ایجاد یک رژیم ارزی انعطاف‌پذیر (نظام شناور ارزی) برای بسیاری از کشورهای در حال گذار حمایت کردند. این رژیم ارزی در ابتدا کاهش ارزش نرخ ارز را پذیرفته است. اما موفق‌ترین راهبرد، همانا کاهش همزمان دامنه نوسان نرخ ارز

و بسط قابلیت تبدیل پول ملی به ارزهای معتبر است.

گور اوئر از دانشگاه بیت‌المقدس اتخاذ یک راهبرد توسعه سبک‌واری را برای سپری ساختن دوره انتقال اقتصاد پیشنهاد کرد که مبتنی بر تجربیات کشورهای توسعه یافته است. این راهبرد مرکب از بخش مالی مستقر در شمار اندکی از بانک‌ها و یک بخش معتبر

○ برای گریز از مرحله تعادل یا سود و بهره‌وری کم، به یک رهبر قدرتمند یا شوک اساسی نیاز می‌باشد، در مالی که در بسیاری از اقتصادهای در حال انتقال، هیچکدام از آنها در دسترس نمی‌باشند.

مشکل از شرکت‌های بزرگ با مشارکت خارجی، می‌باشد.

کنستانتین میکالو پولوس از سازمان جهانی تجارت نیز در این کنفرانس بر بعد بین‌المللی مرحله انتقال اقتصادی تأکید کرد و گفت: فرآیند دشوار دسترسی و عضویت در سازمان جهانی تجارت (WTO)، نظم مفیدی را برای بسیاری از کشورها در ارسال علایم قیمت از بازار جهانی به بازار داخلی، فراهم و ایجاد کرده است. با این حال کشورهایی که در حال ورود به اتحادیه اروپا هستند، با یک سری چالش‌ها و فرصت‌های اضافی مواجه هستند.

در این کنفرانس لاسزلو هالپرن از مؤسسه اقتصاد بوداپست و جودیت نمینی از بانک ملی مجارستان با ارایه گزارش مشترکی، خواستار ارایه تفسیری انعطاف‌پذیر از معیار همگرایی شدند و متذکر شدند؛ سیاست‌های مالی محدود نخواهند شد و نرخ‌های ارز فشار سنگین ناشی از افزایش نرخ واقعی ارز را متحمل نمی‌شوند.

در همین حال مارک دابروفسکی از مؤسسه کیس در ورشو ابراز تأسف نمود

که روند اصلاحات در اواسط دهه ۱۹۹۰ کند شد، ولی نسبت به افزایش سرعت آن بار دیگر ابراز خوش‌بینی نمود و علت شتاب گرفتن روند اصلاحات را نیاز کشورهای در حال گذار به هماهنگی با اتحادیه اروپا ذکر کرد.

در همین حال ولادیمیر ولوهمی از مؤسسه GSE پراگ نیز بطنی بودن روند اجرای اصلاحات در جمهوری چک در اواسط دهه

جاری میلادی را مورد انتقاد قرار داد و افزود: کندی اجرای اصلاحات در نهایت به بروز

بحران مالی سنگین در سال ۱۹۹۷ منجر شد و هشدار داد که ناکامی در آزادسازی فعالیت بانک‌ها از چنگ دولت، گران تمام خواهد شد و ثبات اقتصادی را به مخاطره می‌اندازد.

جاکوب فرنکل رییس بانک مرکزی رژیم صهیونیستی نیز با کشاندن این بحث به دورنمایی گسترده‌تر، گفت: همه اقتصادها در حال انتقال هستند. بازارهای بین‌المللی سرمایه پلی برای دستیابی به حالت‌های جدید تعادل می‌باشند و به اندازه‌ای گسترش خواهند یافت که برای اشتباهات سیاسی، تقلب یا فرصت‌طلبی سیاسی، مجازات اعمال می‌کنند.

ژاک دولاروزیه از بانک پاریس نیز اظهار داشت: مرحله انتقال از اقتصاد متمرکز به اقتصاد مبتنی بر بازار در کشورهایی که اصلاحات ساختاری را با جدیت دنبال می‌کنند، به خوبی پیش رفته است. اما مرحله دوم انتقال نیازمند آن است که در محیطی قانونی و بر مبنای چارچوب مالی قوی و نهادی بنا شود.